

heel anders aangelegd, ze hebben een geheel ander verleden achter zich, ze zijn opgegroeid in gansch andere denkbeelden. Van hen te verwachten, dat ze in onze Confessie en in onze Catechismus de passende uitdrukking van hun geloof zullen vinden, is daarom ongerijmd, en steeds luider wordt de vraag naar een uiting van kerkelijk leven die voor de Javanen geeft, wat onze Kerk ons biedt.

Dit nu is niet iets bijzonders voor de Javanen, maar vloeit voort uit een algemeen regel. De menschen zijn niet eerder onder wie de kerk optreedt. Ze verschillen naar herkomst, ras, land, streek, verleden, aanleg, gemoedsstemming en zielsbestaan, en ook blijven ze niet altoos dezelfde, maar doorloopen verschillende trappen van ontwikkeling. Zal nu het Evangelie niet voorwerpelijk buiten hen blijven liggen, maar onderwerpelijk door hen worden toegeëigend en als vrucht hiervan tot belijdenis en uiting komen, dan kan het resultaat niet voor alle volken en tijden gelijk zijn. De voorwerpelijke waarheid blijft wel één, maar de onderwerpelijke toeëigening, toepassing en belijdenis moet verschillen, evenals de kleur van het licht verschilt naar gelang van het glas waarin het wordt opgevangen. Wie gereisd heeft en in meerdere werelddelen met Christenen van onderscheiden rassen, landen en tradities in aanraking kwam, kan dan ook voor het nuchtere feit, dat *het zoo is*, het oog niet sluiten. Hij ziet het voor oogen. Hij neemt het altoos en overal waar. En bij eenig nadenken wordt het hem duidelijk, dan hierin niets anders werkt dan diezelfde wet, die alle menschelek leven beheerscht, en die men den laatste tijd, zij het ook vaak in vervalschten zin, genoemd heeft *aanpassing aan het leven*.

Doel ook hiermede is nog niet genoeg gezegd. Uit het gezegde toch zou niet anders volgen, dan dat in bepaalde tijden in hetzelfde land en bij hetzelfde volk de kerk altoos één moet zijn. Aanvankelijk is dit dan ook zoo. In het epische tijdperk leeft elk volk één saamhangend nationaal bestaan, en komt het persoonlijk onderscheid der geesten nog niet tot uiting, veel min tot zijn recht. De nationalisatie der kerken heeft dan ook tijdelijk haar natuurlijke betekenis gehad. Maar op den duur blijft het verschil tusschen mensch en mensch niet bij het nationale verschil staan. Er duiken verschillen ook in den boezem der natie op. Verscheidene stroomingen worden in de wereld der geesten openbaar, en hieruit komt verschil van neiging, van opvatting, van zielsbehoefte op; en ook deze verschillen dringen er toe, om invloed te oefenen op het kerkelijk leven. Er komen dan nieuwe onderscheidingen op, die over de nationale grenzen heenstreken, en u verbinden met velen in den vreemde, gelijk ze u van velen in uw eigen land afscheiden. En al deze verschillen nu verarmen de kerk niet, maar verrijken haar, gelijk in het gemeen in gansch de natuur, en heel de wereld aldoor in deze pluriformiteit de volle opening van de veelvuldige wijsheid Gods uitkomt. Het oneindige kan niet in één eindigen vorm tot adequate uitdrukking geraken. Het doet dit in veelheid van vormen. Die velen vullen elkander aan. En alleen in die totaliteit is de volheid.

De strijd tegen die pluriformiteit gaat dan ook uit van een vals dualisme, alsof het Evangelie een zuurdeesem was, dat op het meel werd gelegd, en niet bestemd was om in het meel in te dringen. Daar nu het meel verschillend is, moet ook de uitkomst veelvormig zijn. Maar gelijk in één gezin elk kind anders is, anders denkt, anders gevoelt, anders spreekt, en toch de band van het gezin straks in het één familieleven wordt voortgezet, zoo ook had het in de Kerk van Christus moeten zijn. Wel vrije, en dus veelvormige ontwikkeling naar plaatsen, tijden en gelegenheden, maar zonder dat de liefde opheft alle kerken met het snoer der volmaaktheid saam te binden. De eenheid van den Doop zou de eenheid ook in de wederzijdsche gemoedsstemming hebben tweeggebracht. En dat dit, helaas, niet geschied is, is vooral daaraan te wijten, dat men al te lang een gedwongen, onnatuurlijke eenheid heeft gemaakt. Want wel is de band dier valsche eenheid ten leste toch gesprongen, maar om nu tot een pluriformiteit te leiden, die op jammerlijke wijze door al te bitteren haat het vuur der liefde gebluscht heeft. En dat is *aller* zonde.

„En alzo zullen wij altijd met den Heere wezen.”

Want indien wij gelooven dat Jezus gestorven is en opgestaan, alzo zal ook God degenen die ontslapen zijn in Jezus, weder brengen met hem.

1 Thess 4 : 14

Wat bij het denken aan het vaderland daaronder telkens weer treft, is de stellige zekerheid, dat Jezus ook aan de overzij van het graf, en tot den einde toe, ja, tot in alle eeuwigheid, zulk een geheel eenige betekenis behouden zal voor wie der zaligheid deelachtig zijn geworden. Op zichzelf zou het ons natuurlijker zijn voorgekomen, indien Jezus wel het werk der verzoening op aarde volbracht had, en daarna nog door zijn wederkomst het Rijk der Heerlijkheid inleide, maar dat van die ure af dan ook, het werk der wederoprichting nu voltooid zijnde, Jezus een zoo centrale betekenis voor ons hart verloor.

Zelfs geeft 1 Cor. XV : 24—28, op zich-zelf gelezen, den indruk alsof aldus ook de strekking der openbaring was.

Als we daar toch lezen, dat Christus, als het einde er zal wezen, het „Koninkrijk aan God en den Vader zal overgeven, om alsdan zelf Gode onderworpen te worden, opdat God zij alles en in allen”, heeft het dan niet al den schijn, alsof de Christus dan als Middelaar verdwijnt, om

geen ander dan een rechtstreeksch verband met God zelf als de overvloeiende bron onzer zaligheid over te laten.

Hij als Middelaar zou dan een Verlossingswerk in twee groote stukken volbracht hebben. Eerst het Verlossingswerk op aarde, door zijn eerste komst tot Bethlehem. Daarna de oprichting van het Koninkrijk, door zijn tweede komst op de wolken. Maar dan zou de Middelaarschap ook volbracht, de scheiding tusschen God en mensch geheel te niet gedaan zijn, en alzo de oorspronkelijke toestand als in het Paradijs (nog verhoogd in heiligheid) terugkeeren; een toestand, waarin de gemeenschap van den mensch met zijn God nog ongestoord was, en waarbij zich geen tusschenkomst van een Middelaar, van een Verlosser, van een Heiland liet denken.

En toch blijkt dit niet aldus te zullen zijn. Op Pathmos zag Johannes het nieuwe Jeruzalem uit den hemel nederdalen. Dat was het Rijk der heerlijkheid. En toch, ook van dat nieuwe Jeruzalem in zijn voleinding zegt hij: „De Heere, de almachtige God, is haar tempel, en het Lam, en dat nieuwe Jeruzalem behoort zóo noch maan om het te beschrijven, want de heerlijkheid Gods heeft het verlost, en het Lam is hare kaars.”

Hiermede wordt alzo aan het Lam een blijvende, een duurzame betekenis in de toekomstige wereld toegekend.

Er is dus iets in het Middelaarschap, dat niet verdwijnt, dat niet ten einde loopt, dat niet wegvallt; en een ander apostol legt hierop zelfs zoo vollen nadruk, dat hij aan de heiligen te Thessalonica schrijft: *Alzo zullen wij altijd met den Heere wezen*. Een uitdrukking waarbij, naar alle uitleggers toestemmen, alleen aan een altijd met Jezus wezen mag worden gedacht.

De heilige apostel maakt onderscheid tusschen die in Jezus ontslapen, die ons zijn voorafgegaan, en tusschen ons die later uit dit leven worden afgeroepen.

Die nu in Jezus ontslapen zijn, worden, als het Rijk der heerlijkheid ingaat, „wedergebracht met Hem.”

Alsdan zal heel de kerk, heel de schare der uitverkorenen verenigd worden. Het zal één machtige, onafzienbare, allen omvattende vergadering der volmaakt rechtvaardigen wezen. En daarbij nu zich zelf insluitende, verklaart de getuige van Jezus: „En alzo zullen wij altijd, d.i. in dien eeuwigen toestand, waarin nooit meer verandering komt, met den Heere wezen.”

Toch zal het niet meer de toestand van nu zijn.

Op dit oogenblik gaat het Verlossingswerk nog door. Het „Volbracht” van Golgotha ziet in het minst niet op heel het Middelaarswerk, maar uitsluitend op het zich ten offerande stellen van „het Lam Gods dat de zonde der wereld wegneemt.”

Maar inmiddels gaat het groote Verlossingswerk nog door.

In drieërlei opzicht. Ten eerste in het toebrengen en heiligen van de uitverkorenen die nog van verre staan, of pas geboren worden. Ten tweede in het ten onder brengen van de boze machten. En tenslotte in „het plaats bereiden,” of wilt ge, in het gemeen, in het voorbereiden van het Rijk der heerlijkheid.

Dit drieërlei werk begon pas na de Hemelvaart. Het is het tweede bedrijf in het heilige drama. En het is in de wederkomst van Jezus op de wolken, dat dit laatste bedrijf afloopt.

Voor de tweede taak, die Jezus thans sinds achttien eeuwen vervult, is hem „alle macht gegeven in hemel en op aarde,” is hij gezeten aan de rechterhand des Vaders, en wordt door hem middellijk, en niet rechtstreeks door het Eeuwige Wezen, de hooge soevereiniteit, d.i. het koningschap over alle geschapen dingen, uitgeoefend.

Wel is en blijft ook onderwijl, gelijk wel van zelf spreekt, ook nu het Opperbestuur en het Hoog gezag over hemel en aarde Godes. Maar, zoolang de zonde nog niet vernietigd, Satan nog niet voor eeuwig gebonden, en de laatste vijand (d. i. de Dood) nog niet te niet gedaan is, kan de gemeenschap van den Driemaal Heiligen met zijn schepping nog niet rechtstreeks en onmiddellijk zijn, en wordt de heerschappij gevoerd middellijk door den Middelaar.

En eerst als het Verlossingswerk, ook in zijn tweede stuk, voleindigd zal wezen, en alle nevel van zonde voor altijd zal zijn opgetrokken, om nooit weer te keeren, dan eerst zal alle verhouding tusschen den Heiligen en zijn dan weer geheilige Schepping zijn weggevallen. Er zal geen vijand meer wezen die zich roeren kan. En wanneer alzo God zelf, rechtstreeks, weer *alles in al* zijn heiligen zal zijn, dan zal het Koningschap van den Middelaar een einde nemen, en de Middelaar dit interimaire koningschap afleggen, om het Koninkrijk weer rechtstreeks Godes te doen zijn.

Niet alsof de Tweede persoon der Drieënheid hier buiten zou staan. Dat kan niet. Vader, Zoon en Heilige Geest zijn ondeelbaar één in macht en wezen. Maar dit is het onderscheid, dat dan niet meer Jezus Christus als de God-mensch, maar de Zoon, met den Vader en den Heilige Geest, als God, die Koninklijke heerschappij over hemel en aarde zal uitoefenen.

Maar ook in dien nieuwen toestand, die dan ingaat, en die de historie der wereld besluiten zal, blijft toch ook de Godmensch, het Vleeschgeworden Woord, het Hoofd des Lichaams, Christus onze Heiland, voor alle heiligen Gods het punt van vereeniging.

De Zoon zal zijn menschelekke natuur niet afleggen, maar behouden. Verheerlijkt zal hij heerlijk onder zijn verheerlijkten zijn. En eeuwiglijk zal het aller jubel blijven, dat ze alsdan altijd met den Heere zullen wezen.

Die nu reeds in Jezus ontslapen, genieten dit heil nu reeds, maar toch op andere wijze. Paulus zegt zelf van zijn sterfenvóór Jezus wederkomst op de wolken: „Ik heb begeerte om ontbonden te zijn en met Christus te wezen, want dat is zeer verre het beste.” (Fil. 1 : 23).

Maar in dien tusschenstand draagt Jezus zijn verlaten nog door zijn Verlossingskracht. Liet de Middelaar hen ook maar één oogenblik los, ze zouden zinken. Ook in hen is God nog niet *alles* geworden. Ze staan nog onder het koningschap van hun verheerlijkt Hoofd, en zijn nog niet in het rechtstreeksche Koninkrijk des Vaders. Ook hun band aan het eeuwig Wezen is nog in den Middelaar. Zij verbeiden nog de heerlijkheid die komt. Ze kennen nog het heimwee naar de voleinding. Allicht nemen ze nog, als de Engelen Gods, aan den strijd tegen Satan deel, en is dit „de macht die hem gegeven is over de Heidenen.”

Ook voor hen komt dus de groote verandering eerst in den doorlichten dag, als de Middelaar nogmaals op deze aarde zal verschijnen, en het einde zal ingaan.

Dan daagt ook voor hen de wederopstanding des vleesch; zal ook hun verlossing volkomen en voleind zijn; zal God *alles* in elk hunner

wezen; en zal ook voor hen pas ingaan die nieuwe, die duurzame toestand die eeuwiglijk blijft.

Maar wat hierboven ook verandert, hun band aan Jezus zal niet worden losgemaakt, maar eeuwiglijk zal het hun zalige genuegte en hun roem blijven, dat ze *altos met den Heere zullen zijn*.

En toch zal dit zijn met Jezus ook voor hen anders dan dusver worden.

Hij zal niet meer voor hen *bidden*, want wat zóo er, als de eeuwig zaligheid door het Amen der voleinding bezegeld is, voor deze volzigen nog af te bidden zijn! Hij zal ze niet meer *beschermen*, want tegen wien of tegen welke macht zou deze bescherming zich keeren, als de laatste vijand zal zijn te niet gedaan! Ook zal hij hen niet meer als Middelaar *regeren*, want het Koninkrijk zal dan Godes zijn.

Daarom wijkt wel het gevoel van eeuwig dank niet jegens dat Lam Gods, dat door zijn bloed hen gezaligd heeft. Veelzeker zal dan eerst, als de zaligheid volkomen is, ook die dank ten hoogste toppunt stijgen.

Maar toch, het alzo met den Heere wezen erlangt dan andere beduidenis.

Dit zijn met Jezus zal dan geheel opgaan in het zijn van lid van het heilig lichaam, waarvan Hij het gezegende Hoofd is.

Niet als een groep eenlingen, ieder op zichzelf, zullen de gezaligde uitverkorenen zich eeuwiglijk in de majesteit huns Gods verheugen. Zij zullen vormen een *gehele*, het geslacht van de herboren kinderen der menschen. Ze zullen zijn „de algemeene vergadering en gemeente”. Ze zullen als de vernieuwde menschelek, organisch één, voor God staan. Een lichaam. En in dat mystieke, heilige lichaam, lid aan lid verbonden, en alle leden saam verbonden door de eenheid onder het eeuwig, het volzalige Hoofd. Met dat Hoofd elk lid, naar Gods heilige ordinantie, verbonden. Nooit meer van dat Hoofd te scheiden. Met dat gezegende Hoofd, van eeuwigheid tot in eeuwigheid, in vol, in tintelend, in bezielend levensverband. Alleen in dat Hoofd zich waarlijk zalig gevoelend. En alzo zullen zij *altos met den Heere wezen*.

Amsterdam, 14 September 1900.

Na de dagen van rust, onze taak weer opvallend, doen we dit met goeden moed en blijde hope.

Onze kerkelijke toestanden zijn de dagen van eerste spanning te boven gekomen; en verblifdend is het te merken, hoe ook het Christelijk publiek buiten de Gereformeerde kerken zich allengs aan de betekenis onzer kerken went, aflat van vroegere bitterheid, ons als normaal verschijnsel in het volksleven opneemt, en, waar het aankomt op gemeenschappelijke Christelijke actie, ook op onze medewerking prijs stelt.

Prof. Gunning heeft door zijn eereherstel hietoe den goeden stoot gegeven, en Prof. Van der Veen had den moed het uit te spreken, dat de bitterheid tegen wat eens de Dolcantie was, niet blijvend en duurzaam onze buiten-kerkelijke verhoudingen mocht blijven vergiften.

Daarmee zijn wel niet alle voetangels en klemmen uit den grond genomen. De principiele tegenstellingen blijven, en zullen te harer tijd wel weer aan het woord komen. Ook zullen er altoos, over en weer, enkelen blijven, die te eng van inzicht zijn, om zich boven hetgeen tijdelijk alleen recht heeft, te verheffen. Maar de algemeene dampkring is dan toch van zijn overmatige electriciteit ontlast. En waar te spreken valt, kan weer gesproken worden met ernst, met teederheid, zoals het onder broeders, ook die kerkelijk niet kunnen samengaan, betaamt.

En wat den binnenkant van ons eigen kerkelijk leven betreft, benaamt soms wel het gevoel, dat het hooge ideaal nog niet bereikt is, en dat de werkingen des Geestes niet in die mate openbaar worden, als we in onze heiligste oogenblikken wenschen zouden, en soms verwacht hadden; maar toch zou het moeilijke zijn, in of buiten ons vaderland een tweede groep kerken aan te wijzen, die onder algemeen opzicht het van de onze won.

Een zeventiende kerken aan te wijzen, die, in de belijdenis van ons allerheiligst geloof eenstemmig, schier op geen punt van de heilige mysterien verdeeldheid vertoonen, is ons in geen land buiten het onze mogelijk. En vooral zoo men Zwitserland, Frankrijk en Schotland, in hun kerkelijke toestanden bestudeert, komt men telkens weer tot de dankbare overtuiging, dat ten onzent een rijke schat bewaard werd, die elders teloor ging.

Hierin mag te meer geroemd, omdat van een doode orthodoxie onder ons, Gode zij dank, geen sprake is. Bij alle vastheid en eenparigheid in het belijden, openbaart zich veelzeker in onze kerken een vrije gedachtenuiting over allerlei afgeleide punten, die toont dat er gedacht, onderzocht, en steeds nauw aan Gods Woord getoetst wordt. Zelden zag men in een kerkengroep de eenheid in het noodzakelijke en de vrijheid in het bijkomstige zoo krachtig opleven. Vaste dijken en frissche strooming in de wateren.

Voorts, aan wetenschappelijke studie, aan historisch onderzoek, aan systematisering pogen, zijn we nu reeds rijker dan in andere halve eeuw het geval was. Onze diaconieën slepen niet in. Het vereenigingsleven bloeit onder ons. Men klaagt over overvloedigheid, want nooit is er genoeg gegeven; maar toch, vergeleken met wat in de zusterkerken hier te lande geoorfd wordt, zijn toch ook op dit terrein reeds schoone vooreringen te bespeuren.

Dat we zonder invloed op het volksleven zijn zouden, valt reeds nu moeilijk te beweren.

Toch is dit alles nog slechts het begin der zake.

Doel moet blijven, de beginselen onzer belijdenis steeds in breeder kring te bepleiten; de hereeniging met allen die de belijdenis der vaderen met ons belijden, voor te bereiden; alzo in den boezem van ons volk de gezonde kern grooter te maken;

en mag het zijn, aldus onzen God te verheerlijken, naar de mate dier overrijke genade, die Hij in de dagen onzer vaderen, zoo eenig schoon, aan Nederland heeft toevertouwd.

Ook in het werkjaar dat we nu ingaan, zal het steeds het ernstig streven van ons blad zijn, tot dat heerlijk doel naar vermogen mede te werken.

Blijve het Gereformeerde volk van Nederland ons daarbij steunen met zijn zoo warme, zoo bezielende sympathie.

Practicisme.

I.

Aan de uitdrukking: *Intellectualisme* is men gewoon; van *Mysticisme* weet een ieder mee te spreken; maar wat is nu *Practicisme*?

Gul gezegd, een nieuw woord voor een nieuwe zaak; maar een woord, dat toch licht verstaanbaar is, en ter aanduiding van een derde excès, dat met het *Intellectualisme* en het *Mysticisme* evenwijdig loopt, niet kan gemist worden.

Het *Intellectualisme* ontstaat door eenzijdig overwicht van het verstandelijk leven. Het *Mysticisme* door het overslaan van de balans naar den kant van het gevoel. Maar nu is er nog een derde krankheid, die toelichting en genezing vereischt, en die ontstaat door een uit zijn verband gerukt drijven van den wil.

Die laatste krankheid, aan wier diagnose en medicatie we thans toe zijn, is in dien vorm nieuw. Metterdaad een „nie dagewesenes”.

Wel is steeds in Christus kerk een verwant kwaad opgedoken, maar dat gansch ander karakter droeg, en uitkwam als *werkheiligheid*, als *Nomisme*, als wetsvolbrenging of met wat namen meer het toen genoemd werd.

En wel viel dit in zooverre met het *Practicisme* saam, dat beide op *doen*, op *werken*, op het brengen van *offers* dringen, maar toch gaapt er, ook bij die schijnbare gelijksoortigheid, tusschen beide een zeer in het oog loopend verschil.

Dit komt dan ook uit in den tweeterle naam, dien men toen en nu aan *deze werken* gaf. Toen sprak men van: *goede werken*, nu van *Christelijke werkzaamheden*. Verwante, maar toch ook weer twee geheel uit elkander loopende begrippen.

Werkheiligheid doelde op het verzekeren van onzen staat, op het verwerven van waarborg voor zijn hemelsche zaligheid, op verdienste en loon bij God.

De *werkheiligheid* gold een diep religieus vraagstuk, t. w. de juiste verhouding tusschen geloof en geloofsvrucht.

Vooral tegen het *Sola fide* (door het geloof alleenlijk) van Luther kante ze zich aan, en zocht haar rechtvaardiging in het sordige, soms diepzondige, zelfuchtige en liefdelooze leven van wie, star en strak in het belijden, roemde in de algemeen-zamheid van zijn geloof.

Maar al school hieronder ook zucht naar heiliger leven, toch bleef het een hoofdkenmerk van dit streven, om hier te verdienen wat hier namaals bate zou afwerpen. De *werkheiligheid* mocht er ook op uit zijn, om zich zelf te voldoen, en een indruk van vroomheid te maken, toch was ze in haar diepste wezen bedoeld als instrument ter zaligheid.

En dit nu is bij wat wij het *Practicisme* noemen, zoo heel anders.

Vooral in het buitenland zijn er heel wat kringen van Christenen, die over de vraag, hoe men zalig zal worden, ter nauwer nood meer bekommerd worden. Dat er wezenlijk een eeuwig verderf zou zijn, gelooven ze niet meer. Ook na den dood zet zich h. i. het werk der bekeering voort, en althans wie eenmaal zich bij de Christenen gevoegd en Jezus beleden hebben, behoeven voort over hun eeuwig zaligheid geen zorge meer te koesteren. Hun zaligheid moge na hun dood nog van minder gehalte zijn, of ook nog uitgesteld worden, ze vormt geen onderwerp van ernstige bespreking, laat staan van vreeze en angst meer.

Wel leggen dezen ook de werkzaamheid van den Christen zeer bijzonderen nadruk, maar met de hope der eeuwig zaligheid staat deze veelbezigheid ternauwernood in zeer verwijderd verband.

Hun streven en hun geestesrichting is veelzeker opgekomen uit een eigenaardige stemming der gemoederen, die in onze eeuw buiten het Christelijke erf opkwam. Er trok een hoog machtsgevoel door het hart van de kinderen dezer eeuw.

Wonderbaar werd metterdaad hun macht over de natuur vergroot, uitgezet en verrijkt. De schade van vroeger verzuim werd ingehaald. Ontdekking volgde op ontdekking. En zelfs wij ouderen, die achternevolgens aan het telkens opkomen van deze nieuwe krachten gewend geraakten, staan nog gedurig verbaasd over de wonderen, die tot stand komen door menschelekke energie en door menschelekke durven.

Een tentoonstelling als thans te Parijs is uitgestald, verplaatst u als in een tooverwereld. Ge geloof u oogen nauwlijks. En toch, het is al 'smenschen hand, die dezen schat van krachten aldus aangewend heeft. Neem slechts den éénen Edison, en wat wonderen van licht en kracht zijn niet verbonden aan zijn materieel klinkenden naam.

Door dezen loop der zaken is de mensch zich gaan *voelen* zoo als nooit, en er hoort metterdaad zeer bijzondere mate van genade toe, om, als men leefde in de kringen waarin deze wonderen gewrocht worden, en zoo men er zelf aan meedeed en meewrocht, zich nog als nietig schepsel en zonder voor God te gevoelen.

Energie werkte in de natuur; maar nog machtiger was de *energie* in den mensch,

die deze energieën der natuur aan zich onderwierp en beheerschte.

De weelde op aarde werd in de meer-gegoede kringen zoo verrijd, zoo onmetelijk groot, dat het scheen of men de *ellende* te boven was gekomen, en op aarde reeds zóo volop genieten kon, dat naar een nog rijkeren hemel te verlangen, overdaad werd.

Dit machtsgevoel nu heeft het wilsbesef in den mensch boven mate gesterkt. Voor niets stond men meer. Men kon alles. Voor ons *kunnen* bestonden geen grenzen meer. Niet, alsof het verstand afgedaan had. Integendeel ging ook onze kennis met rezenschreden vooruit. Maar kennis was toch slechts middel; wetenschap deed nog alleen als instrument dienst. En 'smenschen wonderlijke grootheid blonk dan eerst uit, als hij zijn *wil* voor zijn kennis spande, en zoo onze menscheleke energie op het hoogst wist te spannen.

Die alles overheerschende gedachte van de macht en de energie van onzen wil is toen theoretisch door wijsgeeren tot een stelsel verheven, en dusdoende het wilsleven met volle, heldere bewustheid derwijs op den voorgrond geschoven, dat ten slotte ook in het Eeuwige Wezen de oppermacht van den wil het hoogste scheen, en onder menschen al wat menschelek was aan 'smenschen wil, en 'smenschen energieke wilsuiting, ondergeschikt werd gemaakt.

Niet zeggen, maar doen; niet praten, maar tot stand brengen; zijn wil niet onderdrukken, maar als met de scherpte van de wigge laten doorwerken; werd grondtoon van het levensbesef. Denk aan Ibsen. Kringen die zich hietegen verzetten, werden uit het levenscentrum geduwd. En alleen wie mee afreed in dezen wilsstroom, was kind zijner eeuw.

Zulke grondstroomingen in een bepaalde periode van het leven plegen nu ongemerkt ook op het kerkelijk leven in te werken.

De kerk staat in de wereld. Ze is er niet hermetisch van afgesloten. Haar leden zijn burgers in de maatschappij, en ondergaan vanzelf den invloed van wat in de wereld den toon aangeeft.

En zoo lijdt het geen twijfel, of ook in de kerk, nu op haar breed terrein genomen, is dat eenzijdig overwicht van het wilsleven tot heerschappij gekomen, en wel juist op die deelen van haar erf, waar de actie het sterkst was.

Er zijn zeer zeker ook kleine deelen der kerk, die zich hier buiten hielden, maar die dan ook veelal een kwinend leven leiden, en buiten allen invloed bleven op het leven van volk en menschelek.

Men had dan te doen met ziekelijke mystieke of met over-confessioneele groepen, maar wier betekenis voor het volksleven en voor het Koninkrijk Gods, in breeder zin opgevat, dan ook beneden het vriespunt daalde.

Doch daarvan afgezien, en genomen over heel de wereld, lijdt het niet wel tegen-spraak, dat er zich een druk, een bezig kerkelijk leven openbaar heeft, vooral in de tweede helft dezer eeuw, maar dan ook schier overal een kerkelijk leven, dat aan de teederheid van het vromere leven gespeend, en arm aan leerstellige overtuiging, bijna uitsluitend kracht zocht in wilsdaden, in wilsuitingen, in energie betoon van wilskracht, hetzij door *doen*, hetzij door *offerande*.

Dit nu noemen we het *Practicisme*.

Stipter nog zou het moeten heeten: het *Thelematisme* of het *Energiëisme*. Thelematisme, van *Thelēma* d. i. *de wil*, staande tegenover *Intellectualisme*, van *intellect*, d. i. het verstand. Of *Energiëisme*, als aanduiding van het eenzijdig overwicht van de *energie*.

Maar beide deze uitdrukkingen zouden te vreemd klinken. We geven daarom de voorkeur aan *Practicisme*. Practijk, practisch enz. zijn algemeen bekende uitdrukkingen. En zoo is *Practicisme* een woord, dat met eenigen goeden wil zelfs door den eenvoudigen lezer kan worden verstaan.

Toch schuilt er ook in dit woord geen misleiding.

Practijk van het Christendom kan men ook alzo verstaan, dat het gelijkkluidend wordt met een Godzalig leven, een leven in daadwerkelijke Godsvrucht. Zoo schreef Voetius van de *Practijk der Godzaligheid*, en loofden onze vaderen als om strijd een Christelijk leven, dat nauw in de consciëntie, teederlijk voor Gods aangezicht en als in zijn heilige gemeenschap doorleefd werd.

Deze practijk der Godzaligheid ziet dan op innerlijke en uiterlijke vroomheid. Op een nauw waken tegen de zonde. Op een nauw letten op zijn gedachten, woorden en werken. Op een vertoonen, voorzover God ons dit in zijn genade schenkt, van het beeld zijn lieven Zoons op aarde. In dien zin nu is „Christelijke practijk” alle eeuwen door als Christenplicht geloofd en aangeprezen. Sluit ze nauwgezetheid ook in het belijden in. En staat ze tegen de waarachtige mystiek der ziel zoo weinig over, dat ze veelzeker zonder die teederheid van gemoed ondenkbaar is.

Doch zoo is het *Practicisme* niet bedoeld. Niet, men versta ons wel, alsof wij de lijveraan voor dit practicisme in hun consciëntie zouden willen oordeelen. Ook onder hen kunnen mannen en vrouwen zijn, in wie de practijk der Godzaligheid heerlijk uitschittert.

We handelen hier alleen van de richting als zoodanig; en die is het best gekenmerkt door haar excès in het Leger des Heils, van de eenzijdige wilsrichting waarop we wezen, het schelst gekleurd product.

Zelfs de militaire organisatie, waarin dat Leger optreedt, is hier uitvoelisel van. Wie de *macht* op den voorgrond schuift, vindt vanzelf in de Legerorganisatie zijn gereed voorbeeld.

En al is nu lang niet alle *Practicisme* zoo eenzijdig afgedreven als in dit Leger des Heils, toch bezielt alle *Practicisme* in den grond dezelfde stemming.

Belijdenis mystiek des zelf moet zijn. En altoos weer of om het nemen: *Ch works!*

Georges geboren, bl op 53-jarige ker, in den onder Engestond. Zoon dison we twintig jar een glas wat veertig anke vaten cider, halve nog d die hij in manier van het nog op *Ginstret*, d. het dronker kortweg pu *Midnight-Co* der talent, dat de heer niet voor l Het was no knechts aan den te wach den gnd l men, de tray te tillen.

Welnu, o zuipen (want sche woord eener eeuw geestig tafe gold hij als nu nog in om iemand i op een me blijk zingt: (hij is een demonische Cruikshank gekomen. In plotseling m Einds die talent van kensick rust drankzonde, en zijn *Gin*-waard herdi bekend is z behoorde hi die er door deze vloek geland af te Vooral d zijn meester plotselinge o het *Teetotal* op *dezen* k loofelijken is Met dit k kringen is h de Vereenigi vergelijking toe het initia drankzonde i ze steeds o tig, rechtvau deze tegenz ze niet de derstaf, en d is niet geesti vereenigingsal

En toch verre een *ving* is, om al wat er aa tegen te gaa In den na dat *devenen* Ze zijn e dat dusver staande vere de Gereform bezwaar ree zwaren reke vraagd, op tegemoet l ten aan de l om onder d hun vereenig Zelfs deed meer. In een heeft hij na van het sta in het licht door te lev door dat het te 2 spoken.

Hun wens dat ook onz nota zal n wanen het hebben, mag pers, ook al hen accoord wraakt, ma worden.

Ook ons l geroepen, ov zich zaakrijk zich herhaal *Herant* te b door ons get En dan si deze vereen toeroepen.

Ook zonde te hebben, i heeld, dat kringen het bier, wijn scherp genot wien” en „b ten tooneele ren; en dat zwakkere te

rd in de meer-
nd, zoo onme-
en of men de
komen, en op
ieten kon, dat
l te verlangen,

ft het wilsbesef
gesterkt. Voor
kon alles. Voor
grenzen meer.
edaan had. In-
cennis met reu-
ennis was toch
deed nog al-
st. En 'smen-
id blonk dan
oor zijn kennis
chelijke energie
sen.

de gedachte van
an onzen wil is
geeren tot een
ende het wils-
wustheid derwijs
n, dat ten slotte
de oppermacht
heen, en onder
was aan 'smen-
energieke wils-
gemaakt.

niet praten, maar
niet onderdruk-
pte van de wigge
ndtoon van het
en. Kringen die
werden uit het
alleen wie mee
was kind zijner

in een bepaalde
n nu ongemerkt
n in te werken.
vereld. Ze is er
ten. Haar leden
apji, en onder-
van wat in de

wijfel, of ook in
ed terrein geno-
rwich van het
gekomen, en wel
aar erf, waar de

leine deelen der
ielden, maar die
nd leven leiden,
ven op het leven

met ziekelijke-
sionele groepen,
r het volksleven
n, in breederen
eden het vries-

m genomen over
niet wel tegen-
druk, een bezig
heeft, vooral in
maar dan ook
t leven, dat aan
omere leven ge-
lige overtuiging,
ht in wilsdaden,
betoon van wils-
dop offerande.
practicisme.

ten heeten: het
isme. Thelema-
de wil, staande
van intellect, d. i.
me, als aandui-
verwicht van de

kkingen zouden
even daarom de
Practijk, prac-
ekende uitdruk-
isme een woord,
l zelfs door den
ten verstaan.

dit woord geen
endom kan men
et gelijkkluidend
leven, een leven
ht. Zoo schreef
er *Godsaligheid*,
s om strijd een
in de consciën-
angezicht en als
doorleefd werd.
dzaligheid ziet
lijke vroombheid.
n de zonde. Op
edachten, voor-
toontoonen, vo-
genade schenkt,
Zoons op aarde.
jke practijk" alle
licht geloofd en
wgezetheid ook
aat te tegen de
ziel zoo weinig
r die teederheid

me niet bedoeld.
rel, alsof wij de
me in hun con-
elen. Ook onder
vrouwen zijn, in
aligheid heerlijk
van de richting
best gekenmerkt
leger des Heils,
ting waarop we
product.

atie, waarin dat
doelwit van. Wie
id schuift, vindt
atie zijn gereed

alle Practicisme
in dit Leger des
eticisme in den

Belijdenis pro memorie uitgetrokken. De mystiek des harten iets, dat ieder voor zich-zelf moet weten. Zelfs de kerkvorm bijzaak. En hoofdzak, zoo voor als na, en altoos weer: *Christelijke werkzaamheden*, of om het nu in zijn Engelschen vorm te nemen: *Christian works* en altoos *works*, *works*!

Drankbestrijding.

I.

Georges Cruikshank, te Londen in 1792 geboren, bleef van zijn jongelingsjaren tot op 53-jarigen leeftijd een boosaardig drinker, in den bozen zin, waarin men destijds onder Engelsche heeren het drinken verston. Zoo beroemde Will Funell, uit Addison wel bekend, er zich op, dat hij in twintig jaren tijds uitgedronken had: niet één glas water, maar negen honderd liter bier, veertig ankers portwijn, negentien grote vaten cider, vier honderd bowl punch, behalve nog de borrels, likeurtjes en bittertjes die hij in de morgenuren en overdag bij manier van zijn granaats pikte. Zoals men het nog op Hogarth's beroemde gravure *Ginstreet*, d. i. *Jeneverstraat*, zien kan, was het dronkemansleven in Engeland destijds kortweg publieke zwijnerij, en wie er zijn *Midnight-Company*, een stuk van niet minder talent, naast legt, ziet als voor oogen, dat de heeren in hun clubs in zelfverlaging niet voor het straatpubliek onderdeden. Het was nog de booze tijd toen de liverie-knechts aan de deur van de feestzaal stonden te wachten, om de heeren die lijf voor den grond lagen, van dien grond op te nemen, de trap af te sleuren en in hun koets te tillen.

Welm, ook George Cruikshank had dat *zuipen* (want dat is er het echt-Nederland-sche woord voor) meer dan het vierde eener eeuw meegedaan, en daar hij een geestig tafelbroer zoo als weinigen was, gold hij als *the Prince of good fellows*. De nu nog in Engeland gebruikelijke formule om iemand in het publiek te verwelkomen, op een meeting of dergelijke, als het publiek zingt: *He is a jolly good fellow*, (hij is een jolige vent), dagteekent uit die demonische periode. En toch is deze George Cruikshank op 53-jarigen leeftijd tot staan gekomen. In 1845 heeft hij onverwacht en plotseling met zijn drinknuiten gebroken. En sinds dien tijd wijde hij het schitterend talent van zijn *caricatur*-stift, al la Braakensiek rusteloos aan de bestrijding der drankzonde. Vooral zijn *Gin-jagersmaat* en zijn *Gin-Shop* zijn meesterlijke, en overwaard herdrukt te worden. Niet minder bekend is zijn serie *The Bottle*. En sinds behoorde hij onder de leidende talenten, die er door onverdroten strijd in slaagden, dezen vloek van het hoogere leven in Engeland af te wenden.

Vooraf door zijn hooze positie, door zijn meesterlijk kunsttalent, en door het plotselinge omslaan uit het drankleven in het *Tetotal*-dom, oefende Cruikshank op dezen keer van zaken een bijna onge-looflijken invloed.

Met dit *evenement* in Englands hoogere kringen is het optreden van de *Gereformeerde Vereniging ter Drankbestrijding* niet te vergelijken. De mannen-broeders die hier-toe het initiatief namen, hebben nooit door drankzonde opspraak verwekt. Eer stonden ze steeds onder ons bekend, als die „matig, rechtvaardig en godzalig“ leven wilden in deze tegenwoordige wereld. Ook voeren ze niet de teekenstift, maar meest den herderstaf, en de kracht waarmee ze optreden, is niet geestig talent, maar de macht van het verenigingsleven.

En toch is ook hun optreden in zooverre een *evenement*, dat het de eerste poging is, om ook in Gereformeerde kringen al wat er aan drankzonde in schuilen mag, tegen te gaan.

In den naam hunner vereniging zelve ligt dat *evenement* aangeduid.

Ze zijn er zich volkomen bewust van, dat dusver tegen aansluiting aan de bestaande verenigingen van dien aard, onder de Gereformeerde broeders, onoverkomelijk bezwaar rees. Ze hebben zich van die bezwaren rekenschap gegeven. Zich afgevraagd, op wat wijs aan die bezwaren ware tegemoet te komen. En bieden nu hun Statuten aan de broeders aan, ze uitnodigend om onder de vigne van die statuten tot hun vereniging toe te treden.

Zelfs deed Ds. Gispén van Baarn nog meer. In een met zorg gesteld vlugschrift heeft hij namelijk een breede toelichting van het standpunt, door hem ingenomen, in het licht gezonden. Een woord, daardoor te levendiger in toon en stijl, omdat het te Zwolle als referaat werd uitgesproken.

Hun wensch en bedoelen is natuurlijk, dat ook onze pers van dit hun optreden nota zal nemen; en daar ze allerminst wanen het volmaakte reeds gegrepen te hebben, mag ondersteld, dat critiek in de pers, ook als die niet op elk punt met hen accoord gaat, niet door hen ge-wraakt, maar met dank aanvaard zal worden.

nen, nog maar al te vaak bij den sterkere ontbrekt.

Dat er thans een roepstem ook uit ons midden opgaat, om bij het voortwoekeren van dit kwaad niet langer lijdelijk toeschouwer te blijven, is dan ook uitnemend.

Het feit ligt er nu eenmaal toe, dat de zonde der negentiende eeuw de drankzonde is geworden, en dat een demonische macht volk na volk onder haar ban poogt te brengen. En vast staat evenzeer, dat de drankzonde, meer dan eenige andere, zin-nendienst kweekt, hartstocht en wellust gaande maakt, den geest verstompt, en krankzinnigheid en misdaad in de hand werkt.

Waar nu de strijd tegen dit booze kwaad, elders met zoo gunstig gevolg ter hand genomen, ook in ons land van alle zijden wordt aangebonden, rees vanzelf de vraag, of de Gereformeerden zich hier van verre zouden houden, of ook op hunne wijs aan dien strijd zouden meedoen.

En indien dit eisch bleek, zoo rees als tweede vraag het onderzoek, of wij, Gereformeerden, dit onzerzijds doen zouden door predicatie en tucht alleen, d. i. door localisering en accentuering van de ge-wone middelen, oftewel dat het ook ons geraden scheen, hiervoor een vereniging *ad hoc* in het leven te roepen. Iets waar dan als derde vraag bij kwam, of zulk een vereniging uitsluitend door middel van overtuiging en vermaan zou werken, dan wel ook het middel van *onthouding* ter hand zou nemen.

De eerste vraag is door bedoelde broeders in toestemmenden zin beantwoord. Ze achten, dat de Gereformeerden niet langer stil mogen zitten. Ze oordeelen, dat ook de Gereformeerden zich tot deel-neming aan dezen wereldstrijd hebben op te maken; en ze gaan hierbij uit van de overtuiging, dat dit noodzakelijk is zoowel ter genezing van ziekelijke zwakheid in eigen boezem, als ter kwijting van onze verplichting jegens ons volk als geheel.

Tendee sluiten we ons bij hen aan.

Ook ons komt het voor, dat er in eigen boezem nog heel wat tegen edeler critiek niet bestand zou blijken, en dat waar zoo demonische macht de volkeren verleidt, onze kring geen oogenblik de verdenking op zich mag laten rusten, alsof ook wij in dezen demon niet onzen doodvijand zagen.

Het leven der kerken mag zich ook in dit opzicht niet van het leven van ons volk, en het leven van ons volk niet van het algemeene Europeesche leven afscheiden. Heeft men nu in alle landen het feit te constateren, dat, zonder energieke buitengewone bestrijding, het drankkwaad hand over hand toeneemt, zoo toeneemt, dat zelfs in wijnlanden de cider, een sterke drank in engeren zin, van jaar tot jaar het vergiftigd terrein uitbreidt, dan is er alleszins oorzaak, om ook onzerzijds tot den strijd op te waken.

Behoeftzamer wenschen we te zijn in de bespreking van de tweede quaestie, of namelijk de gewone kerkelijke middelen ten deze ontoereikend zijn.

De stichters dezer vereniging aanzelen ten deze geen oogenblik. Zonder in het minst de kracht van het kerkelijk optreden te onderschatten, achten ze toch, dat ten deze ook een buiten-kerkelijke actie noodzakelijk, althans in hooge mate gewenscht is.

Onderscheidt men hierbij, gelijk 't behoort, tusschen het institutionele en het organische leven der kerk, dan schijnt hierin minder gevaar te steken. De institutionele kerk handelt dan door predicatie, catechisatie, huisbezoek en tucht, terwijl de organische krachten van de kerk op priva-terrein optreden.

Beide gecombineerd, moeten dan tot de hoogste en rijkste actie leiden, en beide arbeiden op eigenaardig terrein.

Niet alsof de predicatie, in plaats van tot de geloovigen, zich tot onderstelde drinkebroers had te richten. Dat ware een vervalsching van het begrip zelf van de bediening des Woords. Maar wel ligt het op den weg der predicatie, om meer dan dusver, opzettelijk, de gemeente Gods bij het woeden en woelen van deze demonische macht te bepalen, te waarschuwen wie zwak staat, en allen saam tot den strijd tegen deze macht op te wekken. In gelijken geest werke dan de catechisatie. En het huisbezoek, in verband met de tucht, poge in liefde en teederheid, maar toch ook met ernst, ingeslopen of opkomend gevaar te bezweren.

Doch ook het organische leven der kerk blijft daarom haar roeping behouden. In het gezin, bij het bedrijf, op de school, in het verenigingsleven, in de pers. En eerst zoo alle deze factoren saamwerken, zal de volle voorkomende en afwerende kracht uitgaan.

Het verenigingsleven is in dit alles o. i. dus slechts één enkele schakel, niet buiten de kerk, maar op haar *organisch* terrein. En mits zoo verstaan, komt ook ons voor, dat de kracht van het verenigings-leven hier niet ongebruikt moet blijven, en zal ook o. i. deze vereniging een zeer nuttige taak vervullen kunnen.

Blijft nu alleen de derde vraag, of het metterdaad gelukt is, aan deze vereniging die juiste richting te geven, die haar Gereformeerde karakter duurzaam waarborgt.

We bedoelen dit niet in preutschen zin. Er openbaart zich nu en dan een zucht, om op gemanierde wijs op alles een Gereformeerde stempel te zetten. Een streven te „kleinlich“, dan dat onze vaders in de dagen van hun geestkracht er ooit van verre aan zouden hebben gedacht.

Ons is het alleen om het beginsel te doen; en dan — waartoe het verheeld? — leveren de woorden: „en dit betonen“, in Art. 4 der Statuten, voor ons een ernstig bezwaar op, dat we gaarne aan het oordeel der geachte stichters onderwerpen.

Vertaling.

Bij *Funk and Wagnalls Company*, uitgevers, 30 Lafayette Place, New York, is dezer dagen eene Engelsche vertaling verschenen van Dr. Knuyper's *Werk van den Heiligen Geest*, dat hier in 1888 het licht zag.

De vertaling is bewerkt door Rev. Henri de Vries, minister of the Reformed Church, Peckskill, N. Y.

De zestien recensien, waarvan we reeds inzage kregen, toonen dat ook in Amerika aan zulk een studie behoefte bestond, en algemeen is de lof die den vertaler voor zijn arbeid van Engelsche zijde gegeven werd. Ons is het behoefte er bij te voegen, dat voor zooveel het Nederlandsche origineel aangaat, de getrouwheid en gelukkige opvatting der vertaling alleszins voortref-felijk is.

Uit de Pers.

De hoogleeraar Valeton, van Utrecht, heeft in een toespraak: „De strijd tusschen Ahab en Elia“, opnieuw een laus gebroken voor de modern-ethische Schriftbeschouwing.

Dr. Hoedemaker heeft in de *Gereformeerde Kerk* hierover een ernstig woord gezegd, en nu merkt de *Geref. Kerk* dienaangaande dit op:

Naar wij vernamen, hebben meerderen zich ge-stooten aan de wijze, waarop onlangs Dr. Hoede-maker zich in een ingezonden stuk in ons blad had uitgelaten over een rede door Prof. Valeton voor een onderwijzers-vergadering gehouden over de strijd tusschen Ahab en Elia. Wij twijfelen niet, of de aanklacht, tegen den Utrechtschen Hoogleer-ang ingebracht, een voortzetting trouwens van vroeger, zal eindelijk in 't roffiel en Zwaard' nader wordend geregt, waarbij dan blijken kan of te veel werd geregt.

Intusschen is er reeds een getuigenis van in dit opzicht onverdrachte zijde gekomen, dat het oordeel van Dr. Hoedemaker in deze kwestie rechtvaardigt.

Het *Evangelisch Zondagsblad* schrijft toch in zijn laatste nummer „onder het opschrift: „Een merkwaardig boekje“, het volgende:

Een merkwaardig boekje moet zeker worden genoemd: „De strijd tusschen Ahab en Elia“ door Prof. Valeton Jr. Het is een voortdurend, die gehouden is in de paedagogische vereniging van Christelijke onderwijzers te Utrecht.

Merkwaardig is dit boekje om de eigenaardige beschouwingen, die over het eigenlijke onder-werp gegeven worden. Bij sommige gedachten daarover zetten wij nog een vraagteekening.

Maar vooral merkwaardig is dit geschrift, omdat Valeton hier zoo sterk mogelijk uitspreekt, dat de Bijbel, ook in zijn historische boeken, niet juist historie, maar profetie geeft. Dienovereen-komstig wordt dan ook het beschouwde tafereel op typische wijze toegepast.

Van dit gebruik wordt rekenschap gegeven in hetgeen aan het eigenlijke onderwerp voorafgaat over het gebruik van de Bijbel.

Valeton zegt daar o. a.: de Bijbel heeft geen gezag van natuurkunde, geologie, astronomie, aardrijkskunde. Ook is de Bijbel niet maar een boek van teksten, die allen, omdat zij in den Bijbel staan, evenveel waarde hebben, en die men eenvoudig kan citeren als het einde van alle tegenspraak. Ook is de Bijbel niet, al bevat hij 'de leer der zaligheid', een leerboek van dogmatiek. Valeton verklaart, dat men terecht in den Bijbel is begonnen te zien „de geschiedenis der openbaring.“ Hij verheugt zich er over, dat een ge-schiedenis der openbaring, ontwikkeling dus in de openbaring, wordt aangenomen, en dat de Bijbel, niet als die openbaring, niet als Gods Woord dus, maar als de Oorkonde daarvan wordt beschouwd. En 't is zeker opmerkelijk, dat deze orthodoxe hoogleeraar o. a. daarbij zegt: „Nu weet ik ook hier wel weer, dat ik ene andere voorstelling heb van den gang der openbaring *dan de traditionele en dus orthodoxe geschied-* Om nog iets aan te halen, merk ik op, dat Vale-ton van de bronnen, die de schrijvers der histo-riische bijbelboeken gebruikten, o. a. verklaart: Er zijn er spreken, die men het historisch karakter, om zoo te spreken, aan het voorbeeld niet dragen er zijn er ook onder, van wie wij ons moeilijk onthouden kunnen *ze voor eenigzins legendarisch te houden enz.*“

Zijn deze dingen niet merkwaardig? Kan iemand, als zoo door hem wordt gespro-ken, nog tot de orthodoxen worden gerekend? Ons veronderstelt het niet, dat Dr. Hoedemaker en de *V. Spreekbeur* dit reeds als zeer beden-kelijk hebben gekwalificeerd.

Als wij, Evangelischen, in dezen geest spreken, dan onttegt de orthodoxe gemeente ons daarom haar vertrouwen. Aan Valeton, die orthodox heet, zal menig orthodox predikant zijn kansel wel afstaan, aan ons doet hij dit niet. Wat leven wij toch om er niets meer van te zeggen — in een verwarden toestand!

Intusschen is het verblijvend, dat mannen als Valeton de genoemde dingen durven zeggen. Daardoor moet in elk geval een betere tijd worden voorbereid.

Wij laten de conclusie in de laatste alinea natu-ruurlijk voor rekening van de redactie van het *Evangelisch Zondagsblad*, ook wat die bijdschap betreft over den moed van Prof. Valeton. Zij wordt ten minste bij ons nog opgewogen door de droef-heid over het feit voor het reggen zelf. Maar over-igens kan er moeilijk veel tegen de opmerkingen in verband met de heterodoxe Schriftbeschouwing van orthodoxe gemeente worden ingebracht.

Het wordt hoe langer hoe duidelijker, dat de oude benaming van „orthodox“ niet meer dienen kan; tenzij de waarheid daarbij betracht wordt en men zich niet meer met haar siert, maar met de orthodoxe beschouwing gebroken is. Men moest zich dan ook liever niet aan een duidelijke aan-wijzing daarvan voor het publiek stooten, maar de consequentie willen aanvaarden. Doch het is nog als in vroeger dagen, dat juist degenen, die in de school der geleerden reeds lang met de orthodoxie, d. w. z. met de belijdenis der kerk, geknochten hebben, tegenover het groote publiek met angstvalligheid op behoud van den naam „orthodoxen“ gesteld zijn. Of daarmee echter de waarheid zeer gediend wordt, waarom het gewoonlijk heet, dat men het als historie in den Bijbel meegedeelde niet als geschiedenis kan aanvaarden is een vraag, waarop tot heden nog nimmer een bevredigend antwoord gegeven werd.

Dit is klaar als de dag. Wat alleen verbaast, is, dat men in deze kringen nu pas in *gaat* zien, dat de heeren Valeton c.s., wel verre van orthodox te zijn, zelfs op veel gevaarlijker wijs dan de moderneren, de orthodoxie ondermijnen.

De *Herant* nam daarom reeds in 1875 positie tegen deze richting.

Waarom dan zoo achteraan gekomen? En ook, waarom ter waarschuwing van de misleide schare niet een beslister toont?

In de *Baan* leest men:

Het Zetensche gymnasium verkeert in eene ernstige crisis.

Tegen het einde van den vorigen cursus scheen de toestand zoo hopeloos, dat heeren Curatoren

meenden er maar een einde aan te moeten maken.

Maar de Rector, Dr. Kramer, kwam op de alge-meene vergadering met een ander voorstel, daarin bestaande, dat de Vereniging hem voorloopig voor een jaar de gebouwen in huur zou afstaan, en dat hij het gymnasium, dat voor het onderwijs onder toezicht der Curatoren bleef staan, financieel geheel voor eigen rekening ging drijven.

Dit voorstel vond bijval, en zoo werd wederom althans een jaar aan het leven van Zetens gymnasium toegevoegd.

De daad van Dr. Kramer getuigt van stouten moed en krachtig willen. Zij verdient op zichzelf reeds waardeering en steun.

Maar Zetens gymnasium heeft de oudste brieven; het was het eerste Christelijk gymnasium, dat hier te lande opgericht werd; het heeft in al de jaren van zijn bestaan rijke vruchten gedragen en is voor velen ten zegen geweest.

Het heeft bovendien vóór, dat het gelegen is in eene gezonde streek, dat de leerlingen niet op kamers wonen maar in huis zijn opgenomen en voortdurend onder toezicht staan, en dat de gebouwen, die ervoor geschikt zijn, zich in goeden staat bevinden en bij verkoop zeer weinig zouden opbrengen.

Geen wonder, dat de Vereniging ertegen opzag, om het gymnasium op te heffen en gretig het voorstel van Dr. Kramer aangreep, om het ten minste nog één jaar op de door hem aangegeven wijze te beproeven.

Van harte hopen wij, dat deze proefslagen mag Indien er geld is, indien er leeren zijn, indien het aan leerlingen niet ontbreekt, dan natuurlijk hoe meer Christelijke gymnasia hoe liever en hoe beter!

Moge het aanstaande jaar een bewijs leveren, dat Zetens gymnasium in eene werelike behoefte voorziet.

Gelijke positie is ten opzichte van het Zetensche Gymnasium steeds door ons inge-nomen.

Zijn oorsprong bracht vanzelf mee, dat er in meng opzicht voor kland wel oorzaak was.

Maar dat mocht nooit verleden, om het ten doode op te schrijven. Dr. Van Lingen heeft in dat Gymnasium een geloofsergie belichaamd, die duurzaam eerbied blijft afwijken, en het zou ons oorzaak van droefenis geweest zijn, zoo Amsterdam, of Kampen, of Utrecht, Zetten hadde doodgedrongen.

Algezien dus van den gekozen uitweg, waar-van we de profetielijkheid niet beoordeelen kunnen, verheugen ook wij ons dat de slag die dreigde, is afgewend, en hopen we van harte, dat Van Lingen's oude stichting ook deze crisis te boven zal komen.

Voor meer dan één jeugdig karakter is een zesjarig verblijf ten platten lande, onder gene-rale tucht, goud waard.

Officiële Berichten.

Bidstond voor Z.-Afrika.

De classis 's Gravenhage heeft, als daartoe aangewezen door de Generale Synode, aan de Geref. kerken een bidstond uitgeschreven voor de nooden der Zuid-Afrikaansche stamgenooten tegen a.s. Zondag 23 Sept., des avonds.

Namens de Classis,
VAN MINNEN, *Scriba a. h.*

Classis Zutphen.

Men bericht ons, dat de Classis Zutphen in hare vergadering van 6 September, gehouden te Aalten, preparatoir gecombineerd en met algemeene stemmen in de Geref. kerken heeft beroepbaar verklaard den heer Joh. Jansen, candidaat te Varsveld.

Buitenland.

Engeland. Het schijnt alsof de crisis in de Anglicaanse kerk door de jongste beallis-sing van de aartsbisdommen van York en Canterbury, haar hoogtepunt heeft bereikt. Toen het gebruik van microok en kaarsen bij processien door de Kerkelijke autoriteiten ver-boden werd, kreeg men den indruk, dat de Ritualisten, met hunne sterke Roomsche neigingen, zouden toegeven en dat zij hunne gelofte van gehoorzaamheid aan de over hen gestelde macht zouden gestand doen, en dat daardoor de vrede in de Episcopale kerk zou weder-keeren. Doch de nieuwe beslissing omtrent het bewaren van de gewijde teekenen bij het avondmaal heeft in het Ritualistische kamp nieuwe oppositie doen ontstaan. De *English Church Union*, de vereniging waarin het Ritua-lisme als het ware belichaamd is, heeft uitgespro-ken dat zij op dit punt weigert zich gehoor-zam te betoonen. Daardoor is het nu toch geschied, dat de aartsbisdommen en verwegg het grootste getal bisschoppen zich tegen de *Church Union*, welke onder leiding van Lord Halifax staat, moesten stellen. De aartsbis-schoppen kunnen niet toegeven; de Ritualisten willen zich niet aan hen onderwerpen. De laatste schijnen van meening, dat wanneer zij zich maar flink schrap zetten tegen de bis-schoppen, zij ten slotte in de Epi-copale kerk zullen geduld worden. De Ritualisten willen in den grond der zaak niets weten van het gezag der bisschoppen, en ook verwerpen zij het *Common Prayerbook* dat op zoo menige plaats hun streven veroorleelt. Zij bedenken echter niet, dat de Staat, door aan de Episco-pale kerk vele geldmiddelen te verschaffen, ook het recht heeft om te eischen, dat de door hem onderhouden kerk aan zekere voorwaarden voldoet. De eischen, die de Staat haar stelt, zijn eenvoudige: gehoorzaamheid aan de bisschoppen en stipte opvolging van het *Common Prayerbook*. Daar de Ritualisten met die eischen rekening zullen moeten houden, beginnen zij steeds meer te lijven voor het denkbeeld, dat de kerk los-gemaakt moet worden van den Staat. Zij weten dat de Engelsche Episcopale kerk een aanzienlijk vermogen heeft, waarover de Ritualisten de vrije beschikking zouden krijgen wanneer de land, die de kerk aan den Staat verbindt, werd verbroken. Om hun aanspraak op dit vermogen niet te verliezen, kunnen zij er niet toe besluiten, door een breken met de staats-kerk te toonen, dat zij offers willen brengen voor hunne overtuiging.

Men behoeft er zich niet over te verwonderen, dat de Ritualisten zich niet storven aan hunne bisschoppen, daar zij in den grond der zaak den paus van Rome als hun eenigen bisschop erkennen. Zij zouden eindelijk handelen wanneer zij eenvoudig Roomsch werden. Reeds hebben vele gemeentelieden en sommige predikanten dien stap gedaan; en er zouden er zeker meer-deren volgen indien de paus maar geneigd was om te erkennen, dat de predikanten van de Engelsche staatskerk wettige ambtsdragers zijn.

Doch de paus kon daartoe niet komen, en op zijn standpunt heeft hij gelij. Hij kan alleen die ordinariaten erkennen — die rechtstreeks of middellijk van den heiligen stoel zijn uitgegaan.

En dit kan van het Engelsche episcopaat niet gezegd worden, al zouden vele Roomschegezinden dat ook gaarne doen, om den overgang van de Ritualisten tot hunne kerk gemakkelijker te maken.

Dat sommigen in Engeland steeds meer gaan gevoelen, welk een onrecht er aan de Zuid-Afrikaansche republieken aangedaan wordt, blijkt uit een artikel in de *Morning Leader*, waarin geklaagd wordt over de „Cubaansche methoden in Zuid-Afrika“. Dit blad veroordeelt zeer scherp het maken van een pseudo complot, door een amateur detective op touw gezet, tegen het leven van Roberts, en dat dienen moest om het onmenschelijk optreden van de Engelsche legeraanvoerders tegen de Boeren eenigermate te rechtvaardigen. „Wij hebben boerenplaatsen en huizen verbrand, zegt het blad, ontelbaar veel veel zonder betaling weggedreven, wij ge-bruiken voorname burgers als beschutting tegen vijandelijke granaten, doordat wij ze naast onze schilddrachten en voorposten stellen of hen dwingen om in onze spoorwagens, die militairen vervoeren, te gaan. Maar dit is den jingo's nog niet genoeg. In het vervolg zullen wij niet meer willen weten van eene bevolking die niet mede-strijdt, maar eenvoudig de geheele weerbare manschap gevangen nemen om hen naar Ceylon of St. Helena te brengen. Het kan ons niet schelen, wat er van de vrouwen en kinderen wordt, die zonder bescherming aan de ellende of, wellicht nog erger, aan de kaffers worden prijsgegeven. Voorts hooren wij van het toepassen van doodstraffen, vernieling van eigen-dommen enz., waardoor eene vroegere proclama-tie van lord Roberts, waarin hij verklaarde niet met de Boerenbevolking maar met het Transvaalsche gouvernement oorlog te voeren, vernietigd wordt. Wanneer de Boeren Grefenzen of Cubanen geweest waren, zouden wij voor hen sympathie gevoeld hebben, doch nu wij de rol van de Turken of van de Spanjaarden spelen, wordt de zaak anders. De *St. James Gazette*, het orgaan der Tories, wencht in een hoofdartikel general Roberts geluk, omdat hij eindelijk de tactiek van den Spaanschen gene-raal Weyler, die de troepen op Cuba aanvoerde, is gaan volgen. Ja, dit blad wij, dat men de ge-heele bevolking van de Zuid-Afrikaansche repu-blieken zal wegvooien. Wij moesten als eene natie die het volkenrecht kent en eerbiedigt, voorstellen en raadgevingen van dien aard niet aanhooren, en in elk geval geen woord daaraan verspillen. Zij zijn slechts een maatstaf voor ons nationaal verval en bewijzen de oneffelijkheid van ons streven. Wanneer men voor elk maan-den vooruit gezien had, dat men tot onderdruk-king van de ondragelijke heerschappij van een kliek in Transvaal, en tot handhaving van de rechten der uitlanders, een oorlog ging voeren, die uitloopen zou op eene annexatie van de beide republieken en tot deportatie van de be-volking zou leiden, dan ware de regering van Chamberlain gevallen, vóór dat nog een schot geloot was. Maar een jaar van bloedvergieten en van brutaliteit, heeft ons wreed en ruw ge-maakt, en volgens de *St. James Gazette* zijn wij reeds tot het peil van Spanje en Weyler gezon-ken, en staan dus op denzelfden trap van zede-lijkheid met die „stervende natie“, wier onbe-kookte en bloedorstige oorlogen wij navolgen.“

Deze woorden van het Engelsche blad zijn wel geschikt om de oogen in Engeland te openen. Of men daardoor den onzaligen oorlog zal op-geven, betwijfelen wij. Wel vinden wij het zeer opmerkelijk, dat het veldwinnen van het imperia-lisme samenvalt met het verschijnen, dat in steeds bredere kringen gebroken wordt met de beginselen van het Protestantisme, en met de neiging, om op kerkelijk terrein Roomsche paden te bewandelen.

Gemengd nieuws.

Een keizerlijke strafzending. — »De mensche-lijke ijdelheid aan de menschelijke ellende“, zoo staat in gouden letters te lezen op den gevel van een groot hospitaal te Rio de Janeiro. Dit merk-waardig opschrift heeft de volgende geschiedenis: Keizer Don Pedro van Brasilië, die een warm hart had voor de armen en ellendigen, wilde een toevluchtsoord stichten voor de krepeligen en re-bekken in zijne hoofdstad. Een verzoek om het werk te steunen werd verspreid, maar er werd niet veel aandacht aan geschonken; althans de giffen kwamen spaarszaam in. Nu maakte de keizer bekend, dat hij ieder, die voor 100,000 Milreis teekende, den titel „baron“ zou verlenen, en die voor 250,000 Milreis teekende, tot „Graaf“ zou verheffen. En zie, nu kwam het geld met volle stroomen in! Voor de ellende der armen had men niets over, maar aan de ijdelheid offerde men ge-willig.

De dag der inwijding kwam. Een groote menigte was verzameld. Vol verwachting zag men naar den gevel, waar het eenige herstuk nog bedekt was. Een liggend viel het onbuisel. En nu konden de nieuwe edellieden tot hun eigen beschaming lezen, wat hun keizer van hen dacht: „De mensche-lijke ijdelheid aan de menschelijke ellende.“ (Overgenomen.)

De Duitse keizer is gewoon, wanneer hij op een zijner oorlogsschepen verkeert of zich op de *Hohenzollern* bevindt, zelf de voorgeschreven gods-dienstvoering op Zondagsmorgen te leiden. Zoo prekte onlangs de keizer met het oog op het ver-trek van de Duitse troepen naar China, over Exodus 17: 11.

„En het geschiedde terwijl Mozes zijne hand op-hief, zoo was Israël de sterkste; maar terwijl hij zijne hand nederliet, zoo was Amalek de sterkste.“ Men meent algemeen, dat de keizer zelf deze preken of godsdienstige toespraken ontploft. Van daar, dat de groene *Amsterdamer*, een plaats, waarop Luther stond afgebeeld, den keizer vra-gende: „woudt ge dat nu niet liever aan mij en de mijnen overlaten?“ liet afschrikken.

Doch het